

En otidsenlig

Fil.dr Tage Lindholm framstår i vissa avseenden som en av konservatismens främsta banérförare i vårt land, vilket stundom uppfattas som märkligt med tanke på hans tidigare anknnytning till arbetarrörelsen. Hans tre böcker "Efter Atlantis", "Sancho Panzas väderkvarnar" och den nyligen utkomna "Otidsenliga betraktelser" utgör lidelsefulla personliga inlägg i kulturdebatten. Den sist utkomna boken förtjänar förvisso ett bättre öde än att tigas ihjäl, skriver i denna artikel redaktör Gunnar Unger.

Det väckte berättigat uppseende när fil. dr Tage Lindbom, chef för Arbetarrörelsens arkiv och länge ansedd som socialdemokratins enda yngre tänkare, år 1962 utgav sin bok "Sancho Panzas väderkvarnar". Ja, när det gäller arbetarrörelsen är uppmärksamhet ett för svagt ord, bestörtning vore riktigare. De känslor av häpen förtrytelse hans bok uppväckte återspeglas bäst av den lakoniskt uttrycksfulla rubriken till Aftonbladets recension: "Usch, Tage!" "Sancho Panzas väderkvarnar" var nämligen varken mer eller mindre än den — i detta ords allra bästa bemärkelse — mest konservativa samhällsbetraktelse, som i modern tid utkommit på svenska språket.

Visserligen hade man haft onda aningar. Redan författarens år 1951 utgivna "Efter Atlantis" hade i partikretsar betraktats som något av ett järtecken i skyn. Tage Lindbom kom nämligen i denna skrift fram till den omsorgsfullt förberedda slutsatsen att i det moderna samhället är "en socialisering i demokratisk form och anda en omöjlighet." Och han inskärpte gång på gång sin upptäckt: "En socialisering av den västerländska storindustrin (kommer) inte att kunna förenas med en demokratisk självförvaltning... Vi måste göra klart för oss att en socialistisk lösning om vi vill behålla den samhälls- och statstyp, som vuxit fram i Västerlandet under de senaste decennierna är möjlig endast genom att upprätta en hittills osedd maktcentralistisk... regim."

Liberalismens och socialismens bankrutt

Detta var dock bara milda västanfläktar i jämförelse med den stormande kritik Tage Lindbom i "Sancho Panzas väderkvarnar" riktade mot själva grundvalarna för det demokratiska samhället. Lindbom granskade till en början liberalismens och socialismens bankrutt och utpekade — med all rätt — den av franska revolutionen uppammade egalitarismen, jämlikhetsraseriet, som den västerländska kulturens verkliga kräftskada. Liberalismen har förintats av de krafter den själv frambesvurit, menar Lindbom. "Samhället blir allt svagare, staten växer sig allt starkare, individen blir allt mindre medborgare och allt mera undersåte. Den moderna helotismen under industri- och socialstatens Leviathan är icke ett av liberalismen eftersträvat mål, men den har blivit en oundviklig följd av de krafter liberalismen en gång släppt lös."

Liberalismens fördärvbringande verk har fullföljts av socialismen. "Vad som än stod skrivet på de röda fandukarna, vilka gudinnor som än blickade ner på sina anhängarskaror, det var dock ett plebejuppror, vars färdriktning oupphörigt pekade ut i de stora vegetativa träskan. Aldrig har väl i mänsklighetens historia avstånden mellan de proklamerade avsikterna och de praktiska strävandenas resultat varit större. Aldrig har väl storhet och ömklighet levat i en sådan fantastisk symbios som i den moderna socialistiska arbetarrörelsen."

Det är ord och inga visor — särskilt när de som i det här fallet kom från föreståndaren för Arbetarrörelsens arkiv!

Konformism

Ideologiernas sammanbrott har emellertid inte utlöst värdekaos, hävdar Lindbom. Tvärtom bevittnar vi hur den västerländska konformismen oavbrutet växer. Den sammanhållande och stabiliserande kraften är jämlikheten. Jämlikhetens drivkraft är ressentimentet och ressentimentet har enligt Lindbom — och vem kan säga emot honom på den punkten? — blivit den främsta dynamiska faktorn i vårt offentliga liv, denna drift att beröva, sänka, nivellera, denna hämnd, som den vanmäktige riktar mot det upphöjda och förnäma. I den politiska och sociala agitationen i massmedia förs den aldrig vilande kampen för den totalitära egaliseringsen vidare. Men mänsklig gemenskap, inskräper Lindbom, kan endast hållas levande genom en hierarkisk ordning. Det finns en naturlig ordning, baserad på hierarki, inte på jämlikhet och frihet. Det är denna ordning, biologisk och själslig, som håller levande känslan för nivå och distans och som därför binder människorna samman med tusen och åter tusen synliga och osynliga trådar, skapande förnimmelser och upplevelser av beroenden och förpliktelse. Ett av medlen för upplösande av denna naturliga hierarki är grundskolan, med Lindboms träffande formulering "en av vår tids mest

genomgripande socialiseringar, nämligen socialiseringen av åsikter.”

Men, som antytts, Lindbom tvekade i ”Sancho Panzas väderkvarnar” inte ens att angripa den i svensk politisk diskussion — åtminstone vid den tiden! — näst intill tabuerade demokratin. Han förklarar rakt på sak att demokratin inte är något bålverk mot tyranniet utan att den tvärtom enligt hans mening banar väg för tyranniet. Ty först i det jämlika samhället blir det perfekta tyranniet möjligt. Detta tyranni har ingen blodtörstig maktusurpators gestalt. Det växer tyst och stilla fram dag från dag, redan under förra seklet observerat i sina första yttringar i form av föraktet för minoriteternas uppfattningar, i vårt århundrade i form av en blind teknologi och en lika blind strävan efter mänsklig jämlikhet.

”Övervintring”

Vad är då Lindboms alternativ? Vad vill han sätta i stället för den moderna teknokratiska och kollektivistiska jämlikhetsstaten? Hur ser hans idealsamhälle ut? Ja, där kommer man till den väl inte ur principiell men ur praktisk synpunkt stora svagheten i hans framställning. När det gäller att finna botemedlet mot tidens ondska söker sig Lindbom tillbaka inte bara till epoken före franska revolutionen utan till epoken före reformationen. Den stora bristsjukdomen i vår tid är icke social — så heter det i avslutningen av ”Sancho Panzas väderkvarnar” — den är metafysisk.

Den andliga hungern kan inte i längden stillas genom allt det pseudometafysiska kram, som serveras vår tids människor. Det finns därför all anledning att genom en ”övervintring” bevara de tankar och den kunskap, med vilka man i en framtid kan återupprätta den ordning, som i vår världsdel gick förlorad vid medeltidens slut.

”Sancho Panzas väderkvarnar” utmynnar också mycket riktigt i följande förkunnelse: ”Det är icke utopism, ty all utopism är ett försök att skapa himmelska förhållanden med jordiska medel. Det är ett totalt brytande med den ordning, som dyrkar människan som alltings mått och alltings herre, jämlik och därför dömd till vanmakt. Först när människan medvetet inordnar sig i den hierarki, i vilken hon ingår som en del av skapelsen, som ett ’stadium’ av utflödet från den gudomliga Principen, först då återfår hon sitt värde och sin värdighet.”

Tror verkligen Tage Lindbom själv på möjligheten att inom överskådlig framtid, ja att överhuvudtaget återupprätta den Gudsstat, varom han drömer? Eller är den i själva verket för honom en myt av samma art som det klasslösa samhället för marxisterna och generalstrejken för Sorels efterföljare bland syndikalisterna — den vision som gör tillvaron uthärdlig och meningsfull? Det är en fråga, som man mer än någonsin vill ställa efter publiceringen av hans nya bok ”*Otidsenliga betraktelser*” (Norstedts, 19: 50). Sedan ”Sancho Pan-

zas väderkvarnar" utkom har Tage Lindbom till sina forna partivänners lättnad lämnat Arbetarrörelsens arkiv, men han har förvisso inte lämnat den tankevärld, för vilken denna bok var ett uttryck. Tvärtom, fastän nonchalerad inte bara av arbetarpressen utan också av flertalet borgerliga tidningar har han med beundransvärd ihållighet och konsekvens som privatfilosof och självtänkare fortsatt att driva sina teser. Ett handgripligt bevis för detta är "Otidsenliga betraktelser", en liten volym där han samlat ett antal uppsatser och föredrag från de år som gått sedan "Sancho Panzas väderkvarnar" upprörde Aftonbladet och dess meningfränder.

Variationer

Den nya boken innehåller knappast några nya synpunkter i förhållande till "Sancho Panzas väderkvarnar", den består huvudsakligen av variationer på tankemotiv, som återfinns i den tidigare boken. Men variationerna är intressanta och mer än väl värda att ta del av. Lindbom ironiserar över sammanträdet som livsform i det moderna samhället, han analyserar medborgarbegreppets urholkning, han riktar en förintande kritik mot de moderna uppfostrings- och utbildningsideal, som praktiseras i grundskolan och som sökt sin jakobinska inspiration i Rousseaus "Émile", han studerar "radikalismens sjukdomsbild", penetrerar likriktningens morfologi och avslöjar än en gång demokratin som en illusion. "Ingenting är längre sakrosankt,

allt det som är konservativt och personlighetsskyddande har skjutits åt sidan och blir ett offer för radikalismens nivellerande och destruerande strävanden," klagar Lindbom och vem vill inte hålla med honom? "Vad som hatas och vad som i den demokratiska moralens namn skall förintas är det förnämna, det upphöjda, det aristokratiskt avskilda, allt detta som icke kan delas, fördelas, socialiseras." Förvisso. "Konformismen följer demokratin som skuggan kroppen." Alldeles sant. "I den fortskridande demokratiseringsprocessen är det jämlikheten som går segrande fram på bekostnad av friheten." Givetvis.

Men — det finns ett väsentligt men och Lindbom är inte omedveten om det. Han formulerar själv den invändning, som tränger sig på läsaren: "är icke demokratin, sådan vi fattar den i den västliga delen av vår värld, trots all sin skröplighet ändock ett värn mot diktatur, mot förtryck, mot socialt och politiskt barbari? Om vi icke håller fast vid de demokratiska idealen, då finns väl... intet annat alternativ än våld, ofrihet." Dock — Lindbom förkastar detta resonemang med hänvisning till sin Gudsstat. Det är på den punkten man inte kan följa honom. Det är lätt att instämma i hans principiella kritik av demokratin och i hans teoretiska åskådning överhuvud, men det är svårt för att inte säga omöjligt att applicera hans slutsatser på den omgivande verkligheten. Gudsstaten är — gunås — inget praktiskt alternativ. Vi må ogilla de-

mokratin i teorin — i praktiken vet vi av erfarenhet att den är det minst dåliga av de politiska alternativ, som står oss till buds. Vi måste alltså acceptera den med dess ”skröplighet” och försöka göra det bästa möjliga av den situation som av allt att döma kommer att vara i varje fall i vår livstid.

Konservatismens uppgift

Det är här som konservatismen mer än någonsin har en stor uppgift att fylla. Den skall svara för den ”övervintring” varom Lindbom talade i ”Sancho Panzas väderkvarnar”. Det är minnet, som gör oss till kulturvarer. Det är också därför som konservatismen, den åskådning som vill bevara, är den enda verkligt kulturbärande åskådningen. Det är,

som jag i annat sammanhang uttryckt saken, konservatismen, väktaren av sambandet med det förflutna, som gör samhället till ett kultursamhälle och demokratin dräglig. I avvaktan på Tage Lindboms Gudsstat får vi med konservatismens hjälp hålla sambandet bakåt och rädda över vår dyrbaraste ägodel, det västerländska kulturarvet, till framtiden.

Tage Lindboms bok, är liksom dess föregångare, ett lidelsefullt, personligt inlägg i kulturdebatten och närmare bestämt en trosbekännelse i världs- och livsåskådningshänseende. Som sådant — och inte vare sig som filosofisk traktat eller praktisk politisk handledning — är den ett märkligt dokument, som förtjänar ett bättre öde än att tigas ihjäl.